

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ БАНКУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Анотація. Досліджено проблему впливу процентного ризику на розмір чистих доходів банку. Обґрунтовано застосування методологічного забезпечення оцінки процентного ризику. Визначено переваги та недоліки кожного методу оцінки процентного ризику.

Аннотация. Исследована проблема влияния процентного риска на размер чистых доходов банка. Обосновано применение методологического обеспечения оценки процентного риска. Определены преимущества и недостатки каждого метода оценки процентного риска.

Annotation. The problem of influence of percentage risk for the size of net profits of bank is investigated. The applications of methodological providing an assessment of percentage risk is studied. Advantages and shortcomings of each method of an assessment of percentage risk are identified.

Ключові слова: процентний ризик, процентна маржа, коефіцієнт чистого спреда, ГЕП, дюрація.

В умовах сучасної нестабільної економіки постійне коливання процентних ставок призводить до значних витрат банку. Залежно від розміру та напрямку діяльності банк повинен мати у своєму розпорядженні методи оцінки процентних ризиків, за допомогою яких можна оцінити вплив процентного ризику на розмір чистих доходів банку. Отримані результати використовуються керівництвом при прийнятті рішень та повинні привести до максимального збільшення вартості банку. Тому є необхідним обґрунтування методологічного забезпечення оцінки процентного ризику банку, яке є актуальним в умовах посткризового періоду банківської системи України.

Науковим підґрунтям представлених у статті результатів є праці таких учених-науковців, як Герасимович А. М., Ковбасюк М. Р., Комар О. Ю., Коробова Г. Г., Лаврушин О. І., Т. Савченко та ін.

Метою статті є обґрунтування методологічного забезпечення оцінки процентного ризику банку.

Процентний ризик – це ризик скорочення суми чистого процентного (дисконтованого) доходу або збільшення процентних (дисконтованих) витрат внаслідок зміни процентних ставок на ринку [1].

Процентний ризик може бути оцінений кількісно. Аналітичні методи оцінки процентного ризику повинні враховувати такі чинники: період прогнозування, сценарії руху ставок, ймовірність таких сценаріїв, амплітуду руху ставок, процентну позицію банку.

Основні методи оцінки процентного ризику та формули розрахунку наведено в таблиці [2, с. 410; 3, с. 595].

Таблиця

Показник	Порядок розрахунку	Умовні позначення
Процентна маржа	$ПМ = \left(\frac{ДВ}{ЗА} - \frac{ВВ}{ЗА} \right) \times 100 \%$	ПМ – процентна маржа; ДВ – доходи від відсотків; ВВ – витрати за відсотками; ЗА – загальні активи
Коефіцієнт чистого спреду	$ЧС = \left(\frac{ДВ}{ЗА} - \frac{ВВ}{ЗП} \right) \times 100 \%$	ЧС – чистий спред; ДВ – доходи від відсотків; ВВ – витрати за відсотками; ЗА – загальні активи; ЗП – загальні пасиви
Періодичний ГЕП	$ГЕП = \sum ЧА_t - \sum ЧЗ_t$	ЧА – сумарний обсяг процентних активів, що переоцінюються в період t; ЧЗ – сумарний обсяг процентних пасивів, що переоцінюються в період t
Кумулятивний ГЕП	$КГЕП = \sum ГЕП$	t – часовий горизонт; N – кількість періодів; $\sum ГЕП$ – алгебраїчна сума (з урахуванням знаку) періодичних ГЕП
Дюрація	$D = \frac{\sum CF \times i / (1 + r)^i}{\sum CF / (1 + r)^i}$	D – середньозважений строк до погашення фінансового інструмента (дюрація); CF – грошовий потік у проміжку часу i; i – номер часового інтервалу в періоді; t – кількість часових інтервалів у періоді; r – внутрішня ставка дохідності за даним активом

Оцінка рівня і динаміки процентної маржі є одним з найбільш простих способів оцінки процентного ризику. Чиста процентна маржа призначена для покриття витрат банку і ризиків, у тому числі інфляційних, створення прибутку. Цей коефіцієнт допомагає з'ясувати, чи може банк давати прибуток у вигляді прибутку від процентної різниці як відсоток до загальних активів. Оптимальним значенням показника є 4,5% [4, с. 154].

За допомогою коефіцієнта чистого спреду визначається необхідна мінімальна різниця між ставками за активними та пасивними операціями, яка дасть банку можливість покривати витрати, але не принесе прибутку.

Метод ГЕП-аналізу концентрує увагу на розбіжності величини активів і пасивів протягом обмежених часових інтервалів і спрямований на стабілізацію або оптимізацію чистого процентного доходу банку за рахунок формування такого співвідношення активів та пасивів, яке відповідає ефективному провадженню діяльності, виходячи з тенденцій розвитку фінансового ринку [5]. ГЕП-аналіз використовують для оцінювання ризику на короткострокових інтервалах – до 2 – 5 років.

Для розкриття змісту методу дюрації головне значення має трактування поняття тривалості фінансового інструмента. Тривалість (дюрацію) зазвичай визначають як показник дійсного (або середнього) часу до переоцінки фінансового інструмента (кредиту, депозиту, цінного папера, портфеля тощо) [2, с. 413].

Концепція тривалості полягає в основі прогнозу процентного ризику. Менеджер комерційного банку повинен прогнозувати ситуацію на ринку: коливання процентних ставок можуть призвести до багаторазової переоцінки пасивів до того, як буде погашено актив. Ця переоцінка пов'язана з тим, що закінчення строку пасиву потребує купівлі нового ресурсу, але вже за новою ціною. Якщо процентні ставки залишаться незмінними, банк отримає очікувану процентну маржу при погашенні активу, яка створюється позитивним спредом. Але якщо відсоткові ставки зростуть, пасиви після кожної переоцінки будуть створювати більший відтік коштів, ніж очікувалось. Коли, нарешті, актив виявиться погашеним, дохід за ним буде менший, ніж передбачалось, або може виявитися дуже від'ємним [2, с. 414].

Розглянувши методи оцінки процентного ризику банку, виділимо переваги та недоліки кожного з методу оцінки на основі проведених досліджень [6, с. 111; 7, с. 543; 8, с. 64; 9, с. 37–38].

Перевагами оцінки процентного ризику за допомогою процентної маржі та коефіцієнта спреду є простота розрахунку. Недоліком є відсутність високого аналітичного змісту, оскільки ці методи не торкаються конкретних сум грошових витрат та доходів [6, с. 111].

Перевагами методу ГЕП-аналізу є те, що він дає змогу отримати єдиний числовий результат на основі нескладних математичних розрахунків, що допомагає оцінити загальні обсяги і тенденції процентного ризику [9, с. 37–38]. У свою чергу, цей метод несе такі недоліки [6, с. 111]: базується на статичному аналізі розриву між чутливими активами та пасивами. Саме ця статичність не дає змоги оцінити сукупний процентний ризик банку; враховує чутливість доходів лише поточного періоду, нехтуючи невідповідностями, що впливають на середньо- та довгострокові позиції (навіть за умови розрахунку кумулятивного гепу, який зв'язує декілька часових інтервалів); не враховує змін характеристик різних позицій у межах

одного часового інтервалу, тобто припускає, що всі вимоги і зобов'язання переоцінюються і погашаються одночасно, таким чином повністю ігноруючи базисний ризик.

Перевагами методу дюрації є [7, с. 543]: простота розрахунку; цей метод може використовуватися для загальної оцінки процентного ризику та його величини, а також для управління процентним ризиком на основі визначення та встановлення системи лімітів; дає змогу враховувати всі можливі джерела процентного ризику і відповідно зменшувати негативний вплив змін ринкових процентних ставок на доходи та економічну вартість капіталу банку. Недоліки полягають у невисокій точності аналізу, особливо на довгостроковий період та за умови великих змін процентних ставок; не враховується залежність непроцентних прибутків від процентних ставок [8, с. 64].

Отже, для оцінки процентного ризику необхідне застосування відповідних адаптованих до вітчизняних реалій кількісних методів оцінки процентного ризику. Як основні методи оцінки процентного ризику виділяють такі: оцінка рівня і динаміки процентної маржі; оцінка рівня і динаміки коефіцієнта спреда; метод аналізу розривів між активами та пасивами, схильних до зміни процентних ставок (метод ГЕП (GAP)-аналізу); метод дюрації.

Кожен з цих методів має певні недоліки та переваги порівняно з іншими методами аналізу, тому доцільно використовувати їх у комплексі, що дозволить більш точно оцінити ситуацію щодо процентного ризику банку.

Наук. керівн. Холодна Ю. Є.

Література: 1. Ковальчук А. Т. Фінансовий словник / А. Т. Ковальчук. – К. : Знання, 2005. – 287 с. 2. Банковский менеджмент : учебник / под ред. д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : КНОРУС, 2009. – 560 с. 3. Банковское дело : учебник / под ред. д-ра экон. наук, проф. Г. Г. Коробовой. – Изд. с изм. – М. : Экономистъ, 2006. – 766 с. 4. Ковбасюк М. Р. Економічний аналіз діяльності комерційних банків і підприємств : навч. посібн. / М. Р. Ковбасюк. – Видавничий дім "Скарби", 2001. – 336 с. 5. Кузьмак О. М. Управління відсотковим ризиком як складова банківського ризик-менеджменту / О. М. Кузьмак // Менеджмент: теорія і практика. – 2010. – № 2. – С. 62–65. 6. Банковские риски : учебн. пособ. / под ред. д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н. И. Валенцевой. – М. : КНОРУС, 2007. – 232 с. 7. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. ; за ред. А. М. Герасимовича. – 2-ге вид. без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с. 8. Комар О. Ю. Особливості управління процентними ризиками в банку / О. Ю. Комар, В. Ю. Подчесова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 4(8). – С. 242–247. 9. Савченко Т. Трансфертне ціноутворення як інструмент управління процентним ризиком банку / Т. Савченко, О. Пожар // Вісник НБУ. – 2009. – № 7. – С. 30–38.